

Article history:

Received 11 April 2026

Revised 01 August 2026

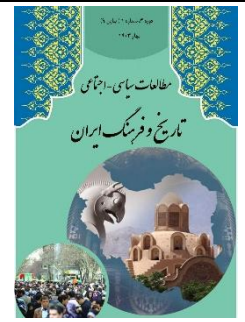
Accepted 08 August 2026

Initial Publication 21 August 2026

Final Publication 22 December 2026

Journal of Social-Political Studies of Iran's
Culture and History

Volume 5, Issue 4, pp 1-21

A Comparative Study of the Role of Good Governance in Political Crisis Management during the Rouhani and Raisi Administrations

Nasser. Kaab Omair¹, Abbas. Sohrabzadeh^{2*}, Hamed. Nazari³

¹ Ph.D. Student, Department of Political Science, Ahv.C., Islamic Azad University, Ahvaz, Iran

² Assistant Professor, Department of Political Science, Payame Noor University, Tehran, Iran

³ Department of Political Science, Ahv.C., Islamic Azad University, Ahvaz, Iran

* Corresponding author email address: a.sohrabzadeh56@pnu.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Kaab Omair, N., Sohrabzadeh, A., & Nazari, H. (2026). A Comparative Study of the Role of Good Governance in Political Crisis Management during the Rouhani and Raisi Administrations. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 5(4), 1-21.

© 2026 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Good governance and the methods of achieving it have long been subjects of debate and discussion among philosophers and political science scholars. Good governance, characterized by indicators such as political stability and government effectiveness, is among the most important issues addressed in political science over the past several decades and is closely associated with other significant concepts, including human security. Many revolutions throughout the world have occurred with the objective of achieving good governance, including the Islamic Revolution of Iran. Through its Islamic slogans, the Islamic Revolution of Iran proclaimed a commitment to advancing toward Islamic good governance. This has led successive governments of the Islamic Republic of Iran to adopt different approaches within the country's political system in an effort to realize the components of good governance to an increasing extent. Accordingly, employing a descriptive-analytical method, drawing on library-based data, and applying the theoretical framework of good governance, the present study seeks to answer the main research question: What relationship exists between centralization and good governance in the Eleventh through Thirteenth Administrations of the Islamic Republic of Iran? On this basis, the primary objective of the present study is to comparatively examine the role of good governance in political crisis management during the Rouhani and Raisi administrations. The research hypothesis holds that, based on the indicators of good governance, political crisis management during the Rouhani administration was primarily economic in orientation and based on a combination of soft and hard control mechanisms, whereas during the Raisi administration, it was primarily social in orientation and based on hard-control mechanisms.

Keywords: Good governance, political stability, centralization, decentralization, Twelfth and Thirteenth Administrations.

EXTENDED ABSTRACT

Good governance has emerged as one of the most influential concepts in contemporary political science, political economy, public administration, and development studies, particularly because it provides an analytical framework for evaluating the quality of state institutions, the effectiveness of public policy, political stability, accountability, transparency, participation, and the relationship between governments and citizens. Although the concept entered the development literature with particular force through the work of the World Bank and other international institutions in the late twentieth century, its normative implications extend well beyond the efficient management of economic and financial resources. Good governance increasingly refers to the capacity of a political system to establish accountable institutions, protect rights, provide public services effectively, manage conflict, maintain political stability, ensure the rule of law, and respond to the material and non-material needs of citizens ([Charlick, 1992](#); [Landell-Mills & Serageldin, 1991](#); [Nadeem, 2016](#)). Within the context of the Islamic Republic of Iran, however, the concept cannot be examined solely through its conventional international formulation, because governance is also embedded in constitutional principles, Islamic political thought, religious democracy, and the institutional structure of the Islamic Republic. Accordingly, the concept of desirable Islamic governance may be understood as a model in which the principal indicators of good governance are interpreted within an Islamic normative framework and linked to legitimacy, public participation, governmental effectiveness, justice, and accountability ([Zarei & Araei, 2021](#)). From this perspective, the political system is expected not only to maintain order and exercise authority, but also to enhance social acceptance, responsiveness, and institutional effectiveness. The relationship between good governance and human security is especially important because the quality of governance affects citizens' economic, political, social, personal, health, environmental, and food security, while weaknesses in public institutions may intensify vulnerability across these dimensions ([Darabnia, 2022](#); [Rahami, 2016](#)). The present study therefore comparatively examines the role of good governance in political crisis management during the administrations of Hassan Rouhani and Ebrahim Raisi, with particular attention to political stability, governmental effectiveness, centralization and decentralization, foreign policy orientation, and the multidimensional implications of governance for human security.

The theoretical framework of the study is constructed around the interaction among good governance, centralization, decentralization, political stability, governmental efficiency, and human security. Centralization refers to the concentration of political and administrative authority, decision-making power, and responsibility within central state institutions, frequently located in the national capital, whereas decentralization involves transferring or distributing responsibilities, authority, and resources to lower levels of government, local institutions, civil organizations, or peripheral administrative units ([Asadi, 1992](#); [Mousazadeh, 2008](#); [Rondelli, 1984](#)). Centralized systems may enhance uniformity and state control, but excessive centralization may weaken institutional responsiveness, reduce the capacity of local actors, slow administrative processes, and restrict public participation. By contrast, decentralization can create greater opportunities for citizens to influence public decisions and can improve the responsiveness of public institutions when authority and resources are meaningfully transferred to local levels ([Conyers, 1986](#); [Vengroff & Salem, 1992](#)). The theoretical relevance of this distinction is particularly significant in Iran, where political authority, administrative structures, elected institutions, and local governance mechanisms coexist within a complex institutional order. Previous research has shown that the relationship between centralization and good governance directly influences accountability,

effectiveness, distribution of resources, citizen participation, and governmental legitimacy (Ghaffari & Rostampour, 2021). The study also considers political stability and governmental effectiveness as two central indicators of governance quality. Political stability requires more than the absence of violent conflict; it also involves the ability of political institutions to manage social demands, peaceful elite circulation, public dissatisfaction, and political participation without generating prolonged instability. Governmental effectiveness, in turn, refers to the capacity of state institutions to implement policies efficiently, provide services, reduce waste, manage resources, and achieve intended policy outcomes (Makvandi, 2018; Zahedi Vafa, 2019). These governance indicators are connected to human security because institutional weakness, economic instability, ineffective administration, and political exclusion can generate insecurity even in the absence of conventional military threats. Thus, the study adopts a broad conception of political crisis management in which political crises are understood not merely as acute confrontations but also as outcomes of accumulated economic, social, institutional, and political pressures.

Methodologically, the research employs a descriptive-analytical and comparative approach based on documentary, library-based, and archival sources. The analytical strategy is designed to compare how the Eleventh and Twelfth Administrations under Hassan Rouhani and the Thirteenth Administration under Ebrahim Raisi addressed major political, economic, social, and security challenges within the broader framework of good governance. The study does not treat crisis management as a single administrative function; rather, it examines how governance indicators shape the capacity of governments to anticipate, absorb, respond to, and politically manage crises. Particular emphasis is placed on political stability, government efficiency and effectiveness, administrative centralization, foreign policy, and the multiple dimensions of human security. The Rouhani administration is examined in relation to its discourse of moderation, citizenship rights, administrative reform, diplomatic engagement, the Joint Comprehensive Plan of Action, economic performance, social dissatisfaction, and the political consequences of sanctions and domestic protests. Previous studies have identified both the reform-oriented dimensions of the Rouhani administration's governance agenda and the structural challenges that constrained its policy capacity (Noudijeh, 2021; Samiei Esfahani, 2021). The Raisi administration is examined through its emphasis on regional cooperation, neighborhood policy, the "Look to the East" orientation, participation in non-Western multilateral institutions, and its approach to political and social security. The comparison also considers the changing international environment, including intensified sanctions, Iran's expanding relationships with Russia and China, and its membership in the Shanghai Cooperation Organization and BRICS-related structures, all of which influenced the external environment of governance and crisis management (Rahnejat, 2024; Zarrati, 2023). By integrating domestic and foreign-policy variables, the study seeks to demonstrate that political crisis management cannot be assessed independently of the broader institutional and geopolitical environment within which a government operates.

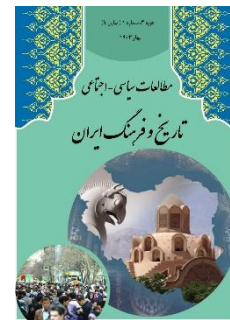
The findings regarding the Rouhani administration indicate that its governance approach was strongly influenced by the pursuit of political moderation, diplomatic engagement, institutional reform, and an effort to improve governmental effectiveness through administrative restructuring. During the earlier years of the administration, political stability was relatively reinforced by a discourse centered on moderation and by expectations that diplomatic engagement and the nuclear agreement would reduce international pressure and improve economic conditions. The administration also attempted to strengthen aspects of administrative governance through the revival and reorganization of planning and administrative institutions and through reform programs intended to reduce bureaucratic inefficiency and

improve public administration ([Safarian, 2019](#)). At the same time, the government encountered serious constraints arising from economic volatility, inflation, sanctions, institutional fragmentation, and the concentration of decision-making authority. These conditions weakened governmental effectiveness and contributed to a growing gap between policy expectations and actual outcomes ([Noudijeh, 2021](#); [Taheri, 2019](#)). The withdrawal of the United States from the nuclear agreement and the subsequent reimposition of sanctions further undermined economic stability and intensified pressures on household welfare, employment, prices, and social confidence. As economic insecurity increased, political discontent became more visible, particularly in the protests of 2017, 2019, and subsequent years. These events demonstrated the close relationship among economic crisis, governmental effectiveness, and political stability ([Sadeghi, 2021](#); [Shabafrouz, 2023](#)). From a human security perspective, the Rouhani government achieved some advances in health policy, environmental policy, access to information, citizenship rights, and social welfare, yet these achievements were increasingly overshadowed by economic pressures and declining purchasing power. Research on the administration's security approach suggests that the government attempted to manage insecurity through a combination of political, social, economic, and diplomatic instruments rather than relying exclusively on coercive measures ([Samiei Esfahani, 2021](#)). Accordingly, political crisis management during the Rouhani period may be characterized as relatively mixed in orientation, combining soft mechanisms such as negotiation, social accommodation, diplomatic engagement, institutional reform, and public-policy intervention with harder security responses when political unrest intensified.

The findings concerning the Raisi administration reveal a different configuration of governance and crisis management. The Thirteenth Administration entered office under conditions of reduced electoral participation, continuing economic difficulties, social dissatisfaction, international sanctions, and lingering consequences of the COVID-19 pandemic. Its foreign-policy orientation gave greater priority to regional cooperation, neighborhood diplomacy, stronger relations with non-Western powers, and participation in emerging multilateral institutions. This approach reflected a broader effort to reduce dependence on Western diplomatic channels and to improve Iran's geopolitical room for maneuver through expanded relations with China, Russia, Asian states, and regional organizations ([Rahnejat, 2024](#); [Zarrati, 2023](#)). The administration's international strategy can therefore be interpreted as an attempt to reinforce state resilience through economic and political diversification. At the domestic level, however, political and social crisis management became more closely associated with the maintenance of order, institutional authority, and security. Compared with the Rouhani administration, the Raisi government placed relatively less emphasis on political accommodation with dissenting groups and greater emphasis on maintaining political stability through centralized institutional responses. This difference is important within the framework of good governance because political stability achieved predominantly through administrative and security control may not necessarily produce stronger accountability, public trust, or long-term social legitimacy. At the same time, assessments of the Thirteenth Administration's governance indicate efforts to improve institutional effectiveness and enhance Iran's standing in selected governance and international influence indicators ([Rahnejat, 2024](#)). The comparative findings therefore suggest that the two administrations employed different crisis-management logics. The Rouhani administration relied more heavily on economic policy, diplomacy, negotiation, and a combination of soft and hard control mechanisms, whereas the Raisi administration's approach was more strongly oriented toward social and political control, central coordination, regional diplomacy, and hard mechanisms of crisis containment.

These differences were not simply the result of individual presidential preferences; they were also shaped by changing domestic conditions, institutional constraints, social pressures, sanctions, and transformations in the international system.

In conclusion, the comparative analysis demonstrates that the quality of political crisis management in Iran is closely connected to the broader structure of governance and cannot be reduced to short-term security measures or the decisions of individual administrations. Good governance provides the institutional environment in which political stability, effectiveness, public trust, economic security, social cohesion, accountability, and participation can either be strengthened or weakened. The Rouhani and Raisi administrations faced distinct political and international environments and therefore adopted different combinations of instruments for managing political crises. The Rouhani administration was characterized by stronger reliance on diplomacy, economic management, political moderation, administrative reform, and mixed soft-hard mechanisms, while the Raisi administration placed greater emphasis on regional and Eastern-oriented diplomacy, centralized authority, social order, and comparatively harder mechanisms of political control. The study further indicates that political stability cannot be sustained merely by suppressing the visible manifestations of crisis; it depends on the capacity of government to address the economic, social, political, and institutional conditions that generate insecurity and dissatisfaction. Similarly, governmental effectiveness requires more than administrative expansion or centralized decision-making and must include responsiveness, efficiency, transparency, policy consistency, and meaningful citizen participation. From this perspective, sustainable political crisis management requires a balanced model in which state authority is combined with institutional accountability, economic resilience, social inclusion, and mechanisms for peaceful political participation. The comparative experience of the two administrations suggests that the long-term improvement of governance in Iran depends on strengthening institutions capable of managing disagreement, reducing socioeconomic vulnerability, improving policy effectiveness, maintaining constructive external relations, and protecting the multiple dimensions of human security. A governance model that integrates these elements is more likely to transform political crises from destabilizing events into manageable institutional challenges and to contribute to sustainable political stability and public confidence.

بررسی تطبیقی نقش حکمرانی مطلوب در مدیریت بحران های سیاسی در دولت های روحانی و رئیسی

ناصر کعب عمیر^۱، عباس سهراب زاده^{۲*}، حامد نظری^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران

۲. استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۳. گروه علوم سیاسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران

*ایمیل نویسنده مسئول: a.sohrabzadeh56@pnu.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

کعب عمیر، ناصر، سهراب زاده، عباس، و نظری، حامد. (۱۴۰۵). بررسی تطبیقی نقش حکمرانی مطلوب در مدیریت بحران های سیاسی در دولت های روحانی و رئیسی. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*. ۵(۴)، ۲۱-۱.

© ۱۴۰۵ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

حکمرانی مطلوب و روش های نیل به آن از دیرباز محل بحث و گفتگوی فلاسفه و اندیشمندان علم سیاست بوده است. حکمرانی خوب که از شاخص هایی همچون ثبات سیاسی و کارایی دولت برخوردار است، از مهم ترین موضوعاتی است که در چند دهه اخیر در علم سیاست مطرح شده و ارتباط تنگاتنگی با سایر موضوعات مطرح از جمله امنیت انسانی دارد. بسیاری از انقلاب های جهان با هدف نیل به حکمرانی مطلوب محقق گردیده، از جمله انقلاب اسلامی ایران. انقلاب اسلامی ایران با شعارهای اسلامی خود منادی گام نهادن در مسیر حکمرانی مطلوب اسلامی بوده است. این امر سبب گردیده تا دولتهای مختلف جمهوری اسلامی ایران با اتخاذ رهیافتهای مختلف در نظام سیاسی کشور در صدد تحقق هرچه بیشتر مؤلفه های حکمرانی مطلوب باشند. از اینرو پژوهش حاضر نیز با کاربردی روش توصیفی تحلیلی و استفاده از داده های کتابخانه و بهره گیری از چارچوب نظری حکمرانی خوب، در پی پاسخ دادن به این سؤال اصلی پژوهش است که چه نسبتی میان تمرکزگرایی و حکمرانی خوب در دولتهای یازدهم تا سیزدهم جمهوری اسلامی ایران وجود دارد. بر این اساس هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی تطبیقی نقش حکمرانی مطلوب در مدیریت بحران های سیاسی در دولت های روحانی و رئیسی می باشد. فرضیه پژوهش نیز بدین صورت است بر اساس شاخص های حکمرانی مطلوب، مدیریت بحران های سیاسی در دوران روحانی، اقتصادی و مبتنی بر کنترل تلفیقی نرم و سخت و در دوران ریسی اجتماعی و مبتنی بر کنترل سخت بوده است. **کلیدواژگان:** حکمرانی مطلوب، ثبات سیاسی، تمرکزگرایی، تمرکز زدایی، دولتهای دوازدهم و سیزدهم.

مقدمه

حکمرانی خوب که بیش از دو دهه است در ادبیات اقتصاد سیاسی جایگاه ویژه‌ای باز کرده است، در اولین کنفرانس حکمرانی در بیانیه مانیل این‌گونه تعریف شد: سیستمی شفاف، پاسخ‌گو و حساب‌پس‌ده، عادل و منصف، مشارکتی، مسئول در برابر نیازهای عامه. بعدها برنامه‌های توسعه سازمان ملل متحد و بانک جهانی این مفهوم را تبیین کرده و شاخص‌هایی برای آن مطرح کردند که امروزه چیزی بیش از مدیریت کارآمد منابع مالی و اقتصادی درک می‌شود.

پس از جنگ جهانی دوم، حکمرانی به‌عنوان یک مفهوم جدید در ادبیات توسعه مطرح شد. بانک جهانی در سال ۱۹۸۹م نخستین بار واژه حکمرانی را به‌منظور توصیف نیاز به اصلاحات نهادی در کشورهای صحرای آفریقا به کار گرفت. بعد از آن، واژه «حکمرانی خوب» توسط «باربر کنابل»، رئیس بانک جهانی (۱۹۹۶-۱۹۹۱)، به معنای «خدمات عمومی کارا، سیستم قضایی قابل اعتماد و یک دولت پاسخ‌گو» استفاده گردید.

در باورها و اندیشه‌های مکاتب مختلف جامعه‌شناسی و مکتب سیاسی اسلام، تا حد زیادی به بحث ضرورت وجود حکومت در جامعه پرداخته شده است؛ تا جایی که امیرالمؤمنین (ع) در خطبه چهلیم نهج‌البلاغه به این واقعیت سیاسی اشاره کرده است (Zarei & Araei, 2021).

الگوی حکمرانی اسلامی شیوه حکومتی است که بر اساس مبانی، اصول و روش‌های اسلامی و متکی بر مطلوبیت‌ها و خواست‌های اسلام طرح‌ریزی و بر مبنای نظریه مردم‌سالاری دینی طراحی گردیده است (Zarei & Araei, 2021). اصطلاح «حکمرانی خوب» در ایران با اصطلاحاتی نظیر «حکمرانی مطلوب»، «حکمرانی خوب»، «حکومت‌داری خوب» و «اداره مطلوب» ترجمه و مطرح شده است (Zarei & Araei, 2021).

نظر به اینکه طرح حکمرانی خوب از طرف بانک جهانی بر بستری مادی‌گرایانه بنا نهاده شده و در این پژوهش حکمرانی در نظام جمهوری اسلامی ایران مدنظر است، لذا از عبارات حکمرانی مطلوب اسلامی استفاده شده است. در این نوع حکمرانی:

اول) شاخص‌های مطرح‌شده در حکمرانی خوب دارای محتوای اسلامی است،
دوم) شاخص‌های حکمرانی اسلامی که در دوران زمامت امیرالمؤمنین (ع) که در بخش شاخص‌های پژوهش به آن اشاره شد، مدنظر است.

سوم) نظریه ولایت مطلقه فقیه که توسط امام خمینی (ره) ارائه گردید و در قانون اساسی و ج.ا. ایران متبلور است، به‌عنوان شیوه حکومت اسلامی در زمان غیبت امام معصوم (عج) ملاک این نوشتار است.

از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی، حکومت اسلامی و نظام مردم‌سالاری دینی هدیه‌ای از سوی امام خمینی (ره) و برگرفته از نظریه ولایت فقیه می‌دانند که بر سه پایه شکل گرفته و بر اساس آن نظام سیاسی مشروعیت می‌یابد:

(۱) وجود ویژگی‌ها و صلاحیت‌های دینی در حاکم اسلامی

(۲) به قدرت رسیدن کارگزاران مبتنی بر انتخابات و رضایت مردم،

(۳) کارآمدی و توانایی اداره کشور توسط کارگزاران بعد از انتخاب و کسب قدرت (Zarei & Araei, 2021)

حکمرانی محصول مشارکت سه عنصر نهاد دولت، جامعه مدنی و شهروندان بخش خصوصی می‌باشد. «دولت» جلوه اقتدار، نماد عینی مجری امور و نشئت‌گرفته از «حاکمیت» است و از میان عناصر سه‌گانه پیش‌گفته، دولت به معنای اعم (حکومت) و کارکردهای آن نقش

بی بدیلی در تحقق حکمرانی مطلوب دارد که از طریق حاکمیت ساختار و سیستم حکومتی کارآمد (کارایی و اثربخشی) و گسترش پذیرش مردمی آن محقق می شود. کارآمدی یک حکومت به مشروعیت ثانویه آن مربوط می شود و می تواند بر مقبولیت یک رژیم بیفزاید (Zahedi, 2019). کارآمدی به موجودیت نظام به مثابه یک کل ارجاع داده می شود که ضابطه های آن نقش اساسی در مطلوبیت «سیستم» و «زیرسیستم های» حکومت دارد.

در حقیقت، حکمرانی خوب راهبردی است که جامعه را سازمان دهی می کند تا از فرصت ها به صورت مساوی برخوردار شوند و عدالت اجتماعی و اقتصادی در جامعه جاری شود. شاخص های حکمرانی خوب، اگرچه ابعاد داخلی روابط دولت - ملت را نشان می دهد، اما به طور مستقیم و غیرمستقیم از سیاست خارجی هم اثر می پذیرد و هم بر سیاست خارجی اثر می گذارد. به دیگر سخن، حکمرانی خوب و سیاست خارجی یک کشور دارای تأثیر دوجانبه بر یکدیگر هستند. اگرچه لازمه حکمرانی خوب دولتی توانمند است، اما تعادل سیاست داخلی و خارجی مهم ترین عامل مؤثر بر شکل گیری و توسعه حکمرانی خوب در یک کشور است.

پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این سؤال است که بایسته ها و شاخه های حکمرانی خوب در دو دولت آقای روحانی و رئیسی چگونه محقق شده است؟ تلاش شده است با استفاده از منابع اسنادی - آرشیوی، به روش توصیفی - تحلیلی، به این سؤال پاسخ داده شود. در دولت آقای روحانی، ثبات سیاسی و کارایی و اثربخشی دولت و تأثیرسنجی آن ها بر ابعاد مختلف امنیت انسانی در ایران از اهمیت بالایی برخوردار بود. بدین ترتیب می توان گفت که دولت در این دوره در زمینه شاخص های فوق، سیاست ها و رویکردهای خاصی را دنبال نموده است که رابطه آن با امنیت انسانی قابل سنجش و ارزیابی است.

دولت سیزدهم با دو اصل مهم در سیاست خارجی خود، یعنی گسترش همکاری های بین المللی و منطقه ای و تقویت سیاست همسایگی از یک سو و تلاش برای رشد اقتصادی و رشد تشکیل سرمایه به همراه رشد طبقه متوسط در ایران از سوی دیگر، توانسته است که رتبه ایران را در شاخص های حکمرانی خوب بهبود بخشد.

چارچوب نظری

حکمرانی خوب

ایده حکمرانی خوب برای نخستین بار توسط بانک جهانی در ابتدای دهه ۹۰ میلادی مطرح گردید (Nadeem, 2016). تعریف حکمرانی خوب کار آسانی نیست و تعاریف مختلفی پیرامون آن شکل گرفته و در تعیین حدود مرزهای آن بحث و نظرهای مختلفی ارائه گردیده است. بانک جهانی در سال ۱۹۹۲ طی یک گزارش، حکمرانی خوب را چنین تعریف می کند: «شیوه ای که در آن قدرت صرف مدیریت منابع اقتصادی - اجتماعی کشور جهت توسعه سیاسی می شود». یونسکو نیز حکمرانی خوب را سازوکارها، فرایندها و نهادهایی می داند که شهروندان، گروه ها و نهادهای مدنی از طریق آن ها حقوق قانونی خود را اجرا کرده و منافع خود را دنبال می کنند (Moradi, 2017). آنچه از تعریف حکمرانی خوب اهمیت بیشتری دارد، ارزیابی حکمرانی خوب است. برخی بر این باور هستند که کیفیت حکمرانی خوب به سیاستمداران و دیوان سالاری بستگی دارد. در واقع، حکمرانی خوب نه تنها از کیفیت نهادها تأثیر می پذیرد، بلکه به ظرفیت و توانمندی سیاستمداران و دیوان سالاران نیز بستگی دارد (Nadeem, 2016). با این وجود، به سبب اختلاف نظر در تعریف حکمرانی خوب، در ذیل پاره ای از مهم ترین تعاریف از حکمرانی خوب آورده شده است تا با مطالعه و بررسی آنان بتوان مهم ترین مؤلفه های مشترک این مفهوم در بین تعاریف را استخراج کرده و متناسب با آن باشد.

تمرکزگرایی

تمرکزگرایی شکلی از سیستم سیاسی است که در آن تصمیمات در زمینه کلیه امور ملی و محلی توسط مرکزیت سیاسی و اداری واحدی که معمولاً در پایتخت قرار دارد، ایجاد و اجرا می‌شود. در این نظام سیاسی، قدرت و اختیار اداره و اجرای امور به‌طور کلی در سازمان‌های مرکزی تمرکز می‌یابد (Mousazadeh, 2008). به عبارت دیگر، تمرکزگرایی به معنای تمرکز حقوق تصمیم‌گیری و مسئولیت‌ها در مرکز است؛ خواه این مرکز بالاترین سمت در یک وزارتخانه باشد یا بخشی از یک سازمان محوری و یا در نسبت دفتر مرکزی با دفتر منطقه‌ای باشد. معمولاً تمرکزگرایی دلالت بر تمرکز مسئولیت‌های تصمیم‌ساز در دست عده‌ای محدود دارد. با این وجود، برخی بر این باور هستند که تمرکزگرایی تجمیع و انحصار قدرت سیاسی است که اغلب با مرکزیت جغرافیایی یا پایتخت همراه و همگام می‌شود (Shiroudi, 2008).

از نظر آنان، چون نظام‌های سیاسی تمرکزگرا مهم‌ترین سیاست‌ها و برنامه‌های ملی و محلی خود را در مرکز سیاسی کشور یا پایتخت تعیین می‌کنند، تمرکزگرایی جغرافیایی نامیده می‌شوند، چراکه مرکزیت‌گرایی جغرافیایی معمولاً در پایتخت رخ می‌دهد (Foroughi Abri & Sahami, 2014). از نظر آنان، دولت برای آنکه ابزارهای اجرایی لازم جهت اعمال سیاست‌ها را در دست داشته باشد، به تمرکز اداری در پایتخت می‌پردازد.

تمرکزگرایی صرفاً به تصمیم‌گیری در سازمان‌های مرکزی محدود نمی‌شود، بلکه می‌تواند در سطح محلی و منطقه‌ای نیز مطرح شود و ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی و اداری داشته باشد. نوع دیگری از تمرکزگرایی وجود دارد که تمرکزگرایی اداری نامیده می‌شود که می‌تواند نتیجه تمرکز قدرت اداری باشد (Asadi, 1992). در این نوع از تمرکزگرایی، سازمان‌ها و دستگاه‌های اداری دولتی، خود به‌صورت مستقیم به توزیع بخش عمده‌ای از خدمات محلی به پیرامون می‌پردازند. در چنین ساختاری، نهادهای مدنی و سازمان‌های محلی همچون شهرداری‌ها و شوراهای نقش و تأثیر اندکی در جریان اداره امور محلی دارند، زیرا این سازمان‌ها در این سیستم سیاسی بایستی بر اساس سیاست‌های ابلاغ شده از سوی مرکز عمل کنند. در چنین الگویی، کلیه تصمیمات در مرکز اتخاذ می‌شود و مناطق پیرامونی هیچ استقلال از پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام خود ندارند (Omidi, 2013). پاره‌ای از مهم‌ترین مؤلفه‌های تمرکزگرایی به شرح ذیل است:

در سیستم سیاسی متمرکز، سازمان‌های دولتی معمولاً به‌صورت سازمان‌های رانته و سلسله‌مراتبی در ارائه خدمات عمومی به نوعی غیرپاسخ‌گو، ناکارآمد و کم‌اثرگذار عمل می‌کنند؛

حکومت‌های تمرکزگرا به‌خوبی توانایی اجرای اولویت در تقسیم منابع و خدمات عمومی به پیرامون را ندارند (Nadeem, 2016). تمرکزگرایی مستلزم انتقال میزانی از اطلاعات به پیرامون است که هیچ سیستم ارتباطی نمی‌تواند آن را تأمین کند (Dahl, 1982). در صورتی که همه تصمیمات بخواهد به‌صورت متمرکز انجام شود، سرعت و هزینه افزایش می‌یابد، اما کیفیت اطلاعات به‌شدت کاهش خواهد یافت.

کند شدن روند رسیدگی به امور اداری و ناامیدی و نارضایتی توده از بوروکراسی کند و عریض‌وطویل (Asadi, 1992)

تمرکززدایی

مقصود از تمرکززدایی نیز توزیع و پراکنده ساختن قدرت سیاسی و اداری، تصمیم‌گیری و اجرای آن در میان نهادهای سازمان‌ها و ساختارهای مختلف مدنی در سطح ملی است (Foroughi Abri & Sahami, 2014). عدم تمرکز سیستم سیاسی روشی است که در آن دولت مرکزی حق و اختیار تصمیم‌گیری و گاهی امکانات مادی لازم را به نهادهای محلی که متصدیان آن، بسته به توسعه سیاسی کشور، توسط مردم همان محل انتخاب شده‌اند واگذار می‌نماید (Conyers, 1986; Vengroff & Salem, 1992). تمرکززدایی را حرکتی از مرکز به سمت پیرامون می‌داند که باعث کاهش تدریجی درجه تمرکز و افزایش درجه عدم تمرکز می‌شود (Nadeem, 2016). هدف از تمرکززدایی

انتقال مسئولیت برنامه ریزی، مدیریت، تخصیص منابع از دولت مرکزی به سازمان های پیرامونی آن، از قبیل واحدهای وزارتخانه ها و سازمان های دولت مرکزی، سطوح پایین تر دولت مرکزی، مسئولین منطقه ای و یا سازمان های داوطلبانه یا خصوصی غیردولتی است (Rondelli, 1984). رویکرد دیگری در تعریف تمرکززدایی به تحویل دادن مقداری از قدرت و اختیارات اداری و یا مسئولیت به سطوح پایین تر سازمان ها و وزارتخانه های مرکزی اشاره دارد که با این اقدام قدرت اداری در داخل دولت مرکزی بازتوزیع می شود. پیشرفت جوامع و به تبع آن افزایش سطح آگاهی و توانایی مردم در درک نیازها و راه های برآوردن آن ها، ضرورت مداخله آن ها را در اداره امور بیشتر نموده است. تمرکززدایی با هدف ارتقاء سطح دموکراسی، توسعه امنیت عمومی و ارائه خدمات باکیفیت عمومی انجام می پذیرد. تمرکززدایی در اشکال و قالب های مختلفی کاربست می یابد، اما غالباً به صورت تغییر قوانین سازمانی که تقسیم کننده منابع و مسئولیت میان سطوح مختلف دولت است، اعمال می گردد (Nadeem, 2016).

تمرکززدایی در گذشته در میان کشورهای سوسیالیستی بلوک شرق شیوه ای برای حمایت از عامه مردم به شمار می رفته است. از نظر پاره ای از متخصصان اروپایی، تمرکززدایی در تصمیم گیری و کنترل نهادها و زیرشاخه های آنان ابزار مؤثر و کارآمدی در بهبود خدمات اجتماعی است (Nadeem, 2016).

برخی از نخبگان بر این باور هستند که تمرکززدایی قدرت سیاسی یکی از مهم ترین ویژگی های جوامع توسعه یافته همانند ایالات متحده آمریکا است. در یک نظام سیاسی غیرمتمرکز، شهروندان فرصت بیشتری برای شرکت در فرایند تصمیم گیری دارند، زیرا کل فرایند تصمیم گیری به واحدهای کوچک تری تقسیم می شود. بنابراین، دولت غیرمتمرکز نسبت به یک نظام اداری متمرکز دسترسی و کنترل بیشتری به بروکراسی برای شهروندان فراهم کرده و دموکراسی و مشارکت مردم را تبدیل به واقعیت می کند. برخی از مهم ترین مؤلفه های تمرکززدایی به شرح ذیل است:

تحدید قانونی قدرت سیاسی فردی - تأسیس و استقرار نهادهای مستقل از ساختار بوروکراتیک - تفکیک قوا - تأسیس نهادهای مدنی - تأسیس شوراهای محلی - تأسیس مجلس نمایندگان برای نمایندگی از توده (Foroughi Abri & Sahami, 2014).

سیاست خارجی و حکمرانی خوب

در قرن هفدهم فرانسوا دی کالیرز نوشت: «دیپلمات خوب باید ذهنی آگاه داشته باشد، موهبتی از کاربرد که منحرف شدن توسط لذت ها یا سرگرمی های بیهوده را رد کند، قضاوت درستی داشته باشد که اندازه گیری کند چیزهایی که هستند و از کوتاه ترین طبیعی ترین مسیرها مستقیماً به سمت هدف می روند، بدون اینکه در ظرافت ها و ظرافت های بی معنا و بی پایان سرگردان شوند. دیپلمات باید سریع، مدبر، شنونده خوب، مؤدب و موافق باشد. مهم تر از همه، مذاکره کننده خوب باید دارای کنترل کافی باشد تا قبل از اینکه فکر کند واقعاً چه می خواهد بگوید، در برابر اشتیاق صحبت کردن مقاومت کند. او باید طبیعتی آرام داشته باشد، بتواند با خوشحالی احمق ها را تحمل کند، که همیشه آسان نیست، و نباید به هرگونه خیال پردازی دست زند. او همچنین باید از ادبیات، علوم، ریاضیات و حقوق آگاهی داشته باشد.»

در قسمت اعظم قرن بیستم، به خاطر دو جنگ جهانی، جنگ سرد، رقابت دو ابرقدرت، ایدئولوژیک کردن امور بین المللی و رویارویی نظامی، دیپلماسی به ابزار فرعی سیاست و ایدئولوژی قدرت تبدیل شده بود؛ لذا دیپلماسی اغلب «رقص مرگ» را اجرا کرده است، اما تحولات نظام بین الملل در اواخر قرن بیست از یک سو و تحولات تکنولوژیکی از سوی دیگر زمینه ساز تغییر دامنه فعالیت و موضوعات مورد بحث در دیپلماسی شد؛ به گونه ای که می پذیرد ابزاری برای کارآمدی حکمرانی است و در این مسیر وظیفه اش جست و جوی توازن قدرت نیست، بلکه جست و جوی توازن منافع است. لذا اولویت اصلی، جست و جو برای راه حل های مصالحه جهت جذب منافع بیشتر است. پس ذهنیت همه یا هیچ قرن بیستمی دیگر کار نمی کند و همه دیپلمات ها یک وظیفه مشترک دارند: کمک به تسهیل حکمرانی خوب در سطح ملی (و البته جهانی).

حکمرانی خوب از چند جهت می‌تواند بر سیاست خارجی تأثیر بگذارد:

اعتبار و اعتماد: شفافیت، پاسخ‌گویی، احترام به حاکمیت قانون، ابزارهای حکمرانی خوب برای جلب اعتماد سایر کشورها است. این اعتماد زمینه‌ساز افزایش اعتبار یک کشور و در نتیجه ایجاد روابط قوی با سایر کشورها می‌شود.

تصمیم‌گیری مؤثر: حکمرانی خوب تضمین‌کننده تصمیمات بر اساس اصول و شواهد متقن است که منجر به تصمیمات استراتژیک و مؤثر سیاست خارجی می‌شود که به نفع منافع کشور است.

همکاری‌های بین‌المللی: حکمرانی خوب زمینه‌ساز تقویت همکاری با سایر کشورها است، زیرا نشان‌دهنده تعهد به همکاری با سایر کشورها برای منافع متقابل است؛ لذا منجر به گسترش توافقنامه‌های تجاری و مشارکت در مسائل جهانی می‌شود.

حل تعارض: حکمرانی خوب از درگیری و تعارض در داخل کشور جلوگیری می‌کند که خود منجر به سیاست خارجی باثبات و صلح‌آمیز می‌شود. دولتی که قادر به حل تعارضات داخلی نباشد و نتواند انسجام اجتماعی را تأمین کند، نمی‌تواند شریک راهبردی خوبی برای سایر کشورها باشد و در دیپلماسی و حل مناقشه در صحنه بین‌الملل ناتوان خواهد بود.

به‌طور کلی، حکمرانی خوب برای تعامل مؤثر یک کشور با جامعه بین‌المللی و پیگیری اهداف سیاست خارجی که صلح، امنیت و رفاه را ارتقا می‌دهد، ضروری است.

از جهت دیگر، سیاست خارجی نیز بر حکمرانی خوب از چند جهت تأثیر می‌گذارد:

شفافیت و پاسخ‌گویی: تصمیمات سیاست خارجی یک کشور می‌تواند بر سطح شفافیت و پاسخ‌گویی آن تأثیر بگذارد.

حاکمیت قانون: تصمیمات سیاست خارجی می‌تواند بر پایبندی به حاکمیت قانون در یک کشور تأثیر بگذارد. اگر دولتی در روابط

خارجی خود به قوانین و هنجارهای بین‌المللی احترام بگذارد، الگوی مثبتی برای حفظ حاکمیت قانون در داخل کشور است.

نهادهای دموکراتیک: سیاست خارجی می‌تواند بر عملکرد نهادهای دموکراتیک در یک کشور تأثیر بگذارد. تعامل یک دولت با سایر کشورها، بسته به اینکه آیا تصمیم فراگیر را ترویج می‌کند، به حقوق بشر احترام می‌گذارد و از ارزش‌های دموکراتیک در تعاملات بین‌المللی خود حمایت می‌کند، می‌تواند فرایندهای دموکراتیک را تقویت یا تضعیف کند.

توسعه اقتصادی و رفاه اجتماعی: تصمیمات سیاست خارجی مانند موافقت‌نامه‌های تجاری و برنامه‌های کمک‌های بین‌المللی می‌تواند پیامدهای مستقیمی بر توسعه اقتصادی و رفاه اجتماعی داشته باشد. اگر سیاست خارجی مشارکت‌هایی را در اولویت قرار دهد که به نفع رفاه کلی شهروندان است، می‌تواند با ترویج توسعه پایدار و کاهش نابرابری به حکمرانی خوب کمک کند.

مشارکت جامعه مدنی: سیاست خارجی یک کشور می‌تواند بر توانایی سازمان‌های جامعه مدنی برای مشارکت در مسائل جهانی و دفاع از اصول حکمرانی خوب در سطح بین‌المللی تأثیر بگذارد. سیاست خارجی که مشارکت جامعه مدنی در مجامع بین‌المللی را تشویق می‌کند، از تلاش‌های آن‌ها برای ارتقای شفافیت و پاسخ‌گویی حمایت می‌کند، می‌تواند حکمرانی خوب را تقویت کند.

به‌طور کلی می‌توان گفت که سیاست خارجی هم می‌تواند اصول حکمرانی خوب را شکل دهد و هم بر اساس آن شکل بگیرد. یک سیاست خارجی خوب طراحی شده که با اصول حکمرانی خوب همسو باشد، می‌تواند به قدرت و اثربخشی کلی حکمرانی در یک کشور کمک کند.

ارزیابی شاخصه های حکمرانی خوب در سیاست خارجی دولت آقای روحانی و رئیسی

ثبات سیاسی و کارایی

ثبات سیاسی و کارایی دولت در ایران در دولت آقای روحانی

در انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۹۲ که در مجموع حدود ۳۶ میلیون نفر در آن شرکت کردند و نشان دهنده حضور ۷۲.۷ درصدی مردم در انتخابات بود، حسن روحانی با ۱۸ میلیون و ۶۱۳ هزار رأی به پیروزی رسید و به عنوان رئیس جمهور انتخاب شد. در انتخابات دوره دوازدهم ریاست جمهوری نیز که در ۲۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۶ انجام شد، از مجموع بیش از ۴۱ میلیون رأی گرفته شده، مجدداً حسن روحانی با ۲۳ میلیون و ۵۴۹ هزار و ۶۱۶ رأی به ریاست جمهوری برگزیده شد و حکم تنفیذ خود را از رهبر جمهوری اسلامی دریافت کرد. روحانی در ابتدای ریاست جمهوری درباره حکمرانی خوب چنین اظهار نمود: «حکمرانی شایسته مشتمل بر حاکمیت قانون، رعایت حقوق و آزادی های مدنی مردم، پاسخ گویی در برابر جامعه، شفافیت در مدیریت و عرضه اطلاعات، مبارزه با فساد، کنترل خشونت و مقابله با بی ثباتی سیاسی، مداخله مؤثر و کارآمد در جامعه و بازار در عین رعایت حقوق شهروندی، و تضمین مشارکت مؤثر مردم در سرنوشت خویش، آرمانی قابل احترام در جامعه بشری است و ملت بزرگ ایران نیز شایسته بهره مندی از این نوع حکومت و حکمرانی و مطالبه ایشان است. دولت یازدهم نیز می کوشد این مطالبه مردم را در بستر ظرفیت های موجود جامعه و ظرفیت هایی که با اقدام دولت و مردم ایجاد می شود دنبال کرده و محقق سازد. تحقق حکمرانی شایسته می تواند دولتی مقتدر و در عین حال خدمتگزار و پاسخگو در داخل ایجاد کند و از همین مسیر راه را بر فزون طلبی های خارجی ببندد» (Noudijeh, 2021).

در الگوی حکمرانی خوب، دولت باید ثبات و پایداری سیاسی را در چارچوب قانونی مناسب برای فعالیت های عمومی و خصوصی برقرار سازد، ثبات و امنیت و عدالت را در جامعه ایجاد کند و با کاهش نقش تصدی گری و روی آوردن به نقش حمایتی، اداره دولت را به روش حکمرانی خوب تغییر دهند. نبود ثبات سیاسی و گردش مسالمت آمیز نخبگان موجب ظهور و سقوط پی در پی دولت های ملی و محلی خواهد شد (Makvandi, 2018). در بررسی ثبات سیاسی دولت، مطابق با اصل نهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، آزادی، استقلال و وحدت و تمامیت ارضی کشور از یکدیگر تفکیک ناپذیر می باشند و هیچ فرد یا گروه یا مقامی حق ندارد به نام استفاده از آزادی به استقلال سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و تمامیت ارضی ایران خدشه ای وارد نماید. همچنین هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور، آزادی های مشروع را هرچند با وضع قوانین و مقررات سلب کند. در اصل ۱۹ نیز بر کرامت انسانی و برابری حقوق تمام مردم ایران، اصل ۲۰ بر برابری زن و مرد در کلیه حقوق، اصول ۲۲ الی ۲۴ بر مصونیت حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل مردم از تعرض، ممنوعیت تفتیش عقاید و مؤاخذه، آزادی نشریات و مطبوعات و اصل ۲۶ به آزادی احزاب و اقلیت های شناخته شده تأکید شده است. در اصول ۳۵ الی ۳۸ نیز حق انتخاب وکیل برای طرفین دعوا، حکم به مجازات از طریق دادگاه صالح، اصل براءت، ممنوعیت شکنجه برای گرفتن اقرار یا کسب اطلاع، تأکید شده است (Zarei & Araei, 2021).

در دوره دولت های یازدهم و دوازدهم، به ویژه در چهار سال اول، با توجه به رویکرد دولت مبنی بر اعتدال گرایی، تا حدی ثبات در بخش های مختلف و سیاست ها حکم فرما شد. با این حال، وقایعی مانند ناآرامی های دی ۱۳۹۶ در ثبات سیاسی این دوره تأثیرگذار بود (Safarian, 2019). در این دوره کلیت نظام سیاسی با ثبات همراه بود، اما کشور با مسئله ای با عنوان دوگانه اعتراض و ثبات سیاسی مواجه شد؛ به گونه ای که دولت در معرض اعتراضات سیاسی در ناآرامی های ۱۳۹۶، ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ قرار گرفت. دلیل عمده این اعتراضات، بی ثباتی اقتصاد، عدم کارآمدی دولت در سیاست گذاری و افزایش پی در پی و نوسان در قیمت کالاهای مصرفی مانند بنزین و نیز بازار نوسانی ارز بود.

سیاست قدرت‌های بین‌المللی در قبال ایران، از جمله خروج آمریکا از توافق هسته‌ای بین ایران و ۵+۱، بازگشت تحریم‌ها علیه ایران و اعمال سیاست فشار حداکثری آمریکا، تأثیر بالایی بر این روند داشت.

کارایی و اثربخشی

کارایی و اثربخشی نیز چارچوبی را ترسیم می‌کند که در آن ائتلاف منابع وجود ندارد، تولیدات مربوطه با کمترین هزینه ممکن صورت می‌گیرد و همان تولیدات بین مصارف مختلف به‌گونه‌ای توزیع می‌شود که مصرف‌کننده‌ها بیشترین منافع و مطلوبیت ممکن را کسب کنند. لذا سیستم هم از لحاظ فنی کارآمد است و هم از جهت اقتصادی توجیه کافی دارد (Zahedi Vafa, 2019). اصل اول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر مشارکت مردم در تصویب این قانون با اکثریت بالا اشاره دارد. اصل ششم و ۵۹ نیز اداره کشور را بر اتکای آرای عمومی دانسته که از طریق انتخابات و همه‌پرسی حاصل می‌شود. اصول هفتم و ۱۰۰ قانون اساسی که مشارکت در تشکیل شوراهای و عضویت در آنها را اشاره کرده نیز بر جنبه شورایی بودن اداره امور کشور در گستره مختلف آن و اصول ۴۴ و ۵۹ بر مشارکت شهروندان در فعالیت‌های اقتصادی و نیز مشارکت در فرایند تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازان از طریق همه‌پرسی تأکید دارد؛ همچنین حق شهروندی، حق تکرر آرا و آزادی بیان هم در اصول مختلف مورد توجه قرار گرفته‌اند (Zarei & Araei, 2021).

در ایران طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۲، دولت روحانی در حوزه نظام اداری با احیای سازمان مدیریت، سازمان اداری و استخدامی و سازمان برنامه و بودجه، برنامه جامع اصلاح نظام اداری ۱ و ۲ و نیز ماده ۲۸ قانون برنامه ششم توسعه اجرا شد که کاهش حجم نظام اداری و کارآمدتر شدن آن را به همراه داشت (Safarian, 2019). با این وجود، کارایی دستگاه‌های دولتی به‌واسطه گسترش تشکیلات دولت با افت مواجه شد. پیامدهای اصلی آن نیز کاهش مشارکت مردم در توسعه، کاهش میزان حقوق و دستمزد کارگران، افت کیفیت ارائه خدمات به دلیل نبود رقابت در بخش دولتی، کاهش مقبولیت دولت، تغییر نسبت بودجه جاری و عمرانی، افزایش سهم دولت از ظرفیت اشتغال کشور و افزایش گروه‌های ذی‌نفوذ بود. در عرصه دیوان‌سالاری نیز تمرکز بوروکراسی، بی‌ثباتی مدیریت، کم‌توجهی به کیفیت نیروی انسانی و عدم توجه به آموزش‌های ضمن خدمت منجر به عدم تحقق کارآمدی شد (Taheri, 2019). با این حال، نظر رئیس‌جمهور و مسئولین دولت در این دوره در مورد کارآمدی دولت به‌گونه‌ای دیگر بود. رئیس‌جمهور روحانی در سخنرانی خود در شهر شیروان در ۲۳ تیر ۱۳۹۸ گفت: «اگر کسی امروز مدعی شود دولت ناکارآمد است و نتوانسته به مشکلات مردم توجه کند، سخنی ناصحیح و ناروا بر زبان آورده است».

ارزیابی کارایی دولت روحانی

ارزیابی کارایی دولت در این دوره با بررسی شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی بیشتر مشخص می‌شود. دولت یازدهم امور مملکت را به لحاظ اقتصادی با نرخ تورم ۳۰.۵ در پایان ۱۳۹۱ از دولت قبل تحویل گرفت. با اقدامات دولت، نرخ تورم در سال ۱۳۹۶ به ۹۶ رسید. اما در دوره دولت دوازدهم، تحت تأثیر عوامل ساختار - کارگزار داخل کشور و عوامل مداخله‌گر خارج کشور، به‌ویژه در دو سال پایانی، دولت کارایی خود را از دست داد؛ به‌طوری‌که از منظر دولت، با اوج‌گیری مجدد تحریم‌های اقتصادی ایران، نرخ تورم در سال به ۳۱.۲ و ۱۳۹۸ به ۴۱.۲ رسید. از منظر دولت، عوامل ساختاری داخلی نظیر چندقطبی بودن ارکان قدرت در مواجهه با سیاست خارجی شرایطی را تحمیل کرد که قوه مجریه نیز نتوانست کاری از پیش ببرد. در نهایت نیز تضادهای داخلی با سیاست‌های اقتصادی و تضاد با کشورهای خارجی و تحریم مجدد ایران باعث افزایش نرخ تورم شد (Noudijeh, 2021).

ثبات سیاست خارجی ایران در دولت آقای رئیسی

در دوره آیت‌الله رئیسی، ایران مانند دیگر قدرت‌های منطقه نفوذ و جایگاه خود را در صحنه جهانی گسترش داد. درک این نکته ضروری است، تصمیمات ایران صرفاً به رئیس‌جمهور مربوط نمی‌شود، بلکه ریشه در متغیرهای گسترده‌تر نظام بین‌الملل دارد که همگان بر آن

واقف هستند. جهت گیری سیاست خارجی ایران در «نگاه به شرق» بوده و تجارب و عوامل مختلف مقام های ایران را به تثبیت این رویکرد متقاعد کرده است. با خروج یک جانبه دونالد ترامپ، رئیس جمهور سابق آمریکا، از برنامه جامع اقدام مشترک (برجام یا توافق هسته ای) در سال ۲۰۱۸، اعتماد به غرب از بین رفت. همچنین، استفاده غرب از ابزار تحریم ها همکاری تهران را با شرکای آسیایی و جنوب جهانی مستحکم کرد. تحولات اخیر در عرصه بین المللی، جمهوری اسلامی را بر آن داشت به بازیگری فعال تبدیل شود و موقعیت راهبردی خود را در نظم نوین جهانی حفظ کند. دونالد ترامپ، رئیس جمهور سابق آمریکا، با اعلام خروج واشنگتن از توافق هسته ای ثابت کرد اظهارات رهبر ایران به حق بود و این موضوع رویکرد روحانی را در حوزه سیاست خارجی تضعیف کرد.

امیدها و تردیدهای دیپلماتیک

سپتامبر ۲۰۱۳ نخستین تماس مستقیم پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران میان رئیس جمهور وقت ایران و همتای آمریکایی اش برقرار شد. رئیس جمهور سابق ایران که سال ۲۰۱۳ روی کار آمد، به عنوان فردی به اصطلاح میانه رو، نماینده جناحی بود که به امکان حل اختلافات با آمریکا به وسیله دیپلماسی و گفت و گو معتقد است.

حامیان رویکرد غربی محور، توافق هسته ای سال ۲۰۱۵ میان تهران و واشنگتن را تأییدی بر راهبرد خود می دانستند. در آن زمان، رئیس جمهور سابق ایران از این توافق به عنوان پیروزی سیاسی استقبال و تأکید کرد، تهران دیگر از سوی واشنگتن و متحدانش منزوی نخواهد شد.

با وجود این، آیت الله خامنه ای (مد ظله العالی)، رهبر انقلاب اسلامی ایران، در نخستین سخنرانی خود پس از توافق با نگاه تردید آمیزی به موضوع پرداختند و تأکید کردند، مسئولان به طرف مقابل اعتماد نکنند، فریب لبخندشان را نخورند و به وعده هایشان اعتماد نکنند. تقریباً سه سال بعد، دونالد ترامپ، رئیس جمهور سابق آمریکا، با اعلام خروج واشنگتن از توافق هسته ای ثابت کرد اظهارات رهبر ایران به حق بود و این موضوع رویکرد روحانی را در حوزه سیاست خارجی تضعیف کرد.

البته، پس از روی کار آمدن آیت الله سید ابراهیم رئیسی، رئیس جمهور فقید از جناح اصولگرا، در سال ۲۰۲۱ این باور که نمی توان به آمریکا اعتماد کرد، بیش از گذشته تقویت شد. از آن زمان تاکنون جمهوری اسلامی با این پیش فرض عمل کرد که غرب، با وجود اظهارات آمریکا مبنی بر بازگشت به توافق هسته ای، هیچ اقدام متقابل سودمندی به نفع تهران نخواهد داشت.

به سوی نظم چندقطبی جهان

بر مبنای اجماع شکل گرفته، نظم جهانی در حال دگرگونی است. آمریکایی ها ادعا می کنند در نقطه عطف قرار دارند و سیاست های امروز دولت ها، مواضع آن ها را در نظم جدید تعیین می کند.

در دوره آیت الله رئیسی، ایران مانند دیگر قدرت های منطقه نفوذ و جایگاه خود را در صحنه جهانی گسترش داد. درک این نکته ضروری است، تصمیمات ایران صرفاً به رئیس جمهور مربوط نمی شود، بلکه ریشه در متغیرهای گسترده تر نظام بین الملل دارد که همگان بر آن واقف هستند.

با شتاب گیری تغییرات از شرق اروپا به غرب آسیا و آفریقا، تهران در حال رقابت برای کسب موقعیتی پیشرفته در نظم پس از دوران تک قطبی است. ایران نخستین کشور غرب آسیا بود که سال ۲۰۲۳ به سازمان همکاری شانگهای ملحق شد و همکاری های گسترده ای با کشورهایمانند روسیه، چین و ۶ کشور دیگر آسیایی با موقعیت راهبردی برقرار کرد. علاوه بر این، ایران سال گذشته به بریکس ملحق شد و به دنبال ایفای نقش مهم در شکل دهی ساختارها و سازوکارهای چندجانبه است. با گنجاندن چهار عضو جدید دیگر شامل مصر، اتیوپی، عربستان و امارات، بریکس + ۵ اکنون ۴۶ درصد جمعیت جهان و ۳۰ درصد تولید اقتصادی را در اختیار دارد.

با افزایش تعداد اعضا، سهم بریکس از تولید جهانی نفت از ۱۸ به ۴۰ درصد و سهم آن از مصرف نفت از ۲۷ به ۳۶ درصد افزایش خواهد یافت. به همین ترتیب، سهم این گروه در تجارت جهانی کالا از ۲۰ به ۲۵ درصد و سهم آن از تجارت خدمات جهانی از ۱۲ به ۱۵ درصد افزایش خواهد یافت.

جالب اینکه بریکس حدود ۴۵ درصد ذخایر ارزی جهانی را در اختیار خواهد داشت. این موضوع اهمیت طولانی مدت حضور ایران را در چنین ساختاری نشان می‌دهد. یکی از اهداف اصلی تهران از پیوستن به این گروه‌ها، مقابله با سیاست‌های آتلانتیکیست یک‌جانبه است، زیرا عضویت در بریکس توانایی ایران را برای دور زدن اقدامات تحمیلی غرب افزایش می‌دهد.

تقویت اتحادهای شرقی

تهران علاوه بر حضور فزاینده در اتحادهای شرق، برای تقویت روابط خود با قدرت‌های بزرگ اوراسیا، یعنی چین و روسیه، تلاش کرده است. با وجود فشار سنگین تحریم‌های غرب، جمهوری اسلامی تلاش‌ها برای امضای توافق‌نامه‌های بزرگ با پکن و مسکو را تقویت کرد. این اقدامات با امضای توافقنامه همکاری راهبردی ۲۵ ساله با چین در سال ۲۰۲۱ به ثمر نشست و همکاری‌های اقتصادی، نظامی و امنیتی را دربر می‌گرفت که اوایل سال ۲۰۲۲ در دولت آیت‌الله رئیسی اجرا شد.

تأثیر این توافق به سرعت آشکار شد و تجارت ایران و چین میان سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۳ به‌طور قابل توجهی افزایش یافت. تا سال ۲۰۲۲ حجم کل تجارت دو کشور تقریباً به ۱۶ میلیارد دلار رسید که نشان‌دهنده افزایش هفت‌درصدی نسبت به سال گذشته است. این افزایش عمدتاً ناشی از واردات نفت ایران به وسیله چین بود که با وجود تحریم‌های مستمر آمریکا بر توانایی ایران برای تجارت با سایر کشورها تأثیر گذاشته است.

علاوه بر این، جنگ اوکراین باور روسیه را در زمینه گسترش همکاری با کشورهای ضدغربی، به‌ویژه ایران، تقویت کرده که مذاکره برای توافقنامه همکاری راهبردی دو کشور در این راستاست.

تهران علاوه بر حضور فزاینده در اتحادهای شرق، برای تقویت روابط خود با قدرت‌های بزرگ اوراسیا، یعنی چین و روسیه، تلاش کرده است. فعال‌سازی کریدور شمال - جنوب که از مسیر ایران، روسیه و هند را به هم وصل می‌کند، به دلیل اهمیت اقتصادی بین‌المللی موفقیت بیشتری برای کشورهای ترانزیتی به ارمغان می‌آورد. روسیه نخستین محموله خود را از این کریدور جولای ۲۰۲۲ صادر کرد. تحریم‌های غرب علیه مسکو عامل اصلی کرم‌لین برای توسعه همکاری‌های اقتصادی با تهران بود. در نتیجه، با تمایل فزاینده مسکو به همکاری، جمهوری اسلامی این فرصت را دارد در راستای دیدگاه خود برای ایفای نقش پررنگ در نظم نوین جهانی، روابطش را تقویت کند. همکاری‌های دفاعی میان پکن، مسکو و تهران در چند سال گذشته سرعت گرفته است. این سه کشور از سال ۲۰۱۹ پنج رزمایش مشترک انجام داده‌اند که بالاترین میزان فعالیت نظامی مشترک آن‌ها در تاریخ است.

تداوم سیاست خارجی ایران

مادلین آلبرایت، وزیر امور خارجه فقیه ایالات متحده، در کتاب خود بر اهمیت نهادها و قوانین هر کشور برای حفظ ثبات داخلی و اثربخشی در سیاست خارجی تأکید و استدلال می‌کند، این نهادها و قوانین چارچوبی فراهم می‌کنند که قدرت را محدود و تداوم و موفقیت بلندمدت سیاست خارجی دولت را بدون توجه به تغییر در رهبری تضمین کند. این اصل به‌طور قابل توجهی مربوط به ایران است که نهادینه شدن سیاست خارجی به آن اجازه می‌دهد در برابر شوک‌هایی مانند درگذشت رئیس دولت و وزیر امور خارجه‌اش مقاومت کند.

دولتی که سیاست خارجی آن به ثبات نهادها بستگی دارد تا افراد، انعطاف پذیرتر است. زیرا خطوط کلی سیاست خارجی از منافع این نهادها نشئت می گیرد که اساساً مبتنی بر منافع دولت است. با درک این واقعیت، تحلیلگران غربی به این نتیجه دست یافته اند پس از جان باختن آیت الله رئیسی و امیرعبداللهیان، تغییر چشمگیری در سیاست خارجی ایران ایجاد نخواهد شد. این موضوع نشان می دهد جهت گیری سیاست خارجی کنونی ایران نه تنها بر مبنای پیشینه ایدئولوژیک جمهوری اسلامی، بلکه بر مبنای منافع عمل گرایانه دولت شکل می گیرد که تداوم رویکرد دولت سیزدهم را در ایران ایجاب می کند.

وضعیت امنیت در ایران در دولت آقای روحانی و رئیسی

وضعیت امنیت در ایران در دولت آقای روحانی

امنیت انسانی

همان گونه که در بخش مبانی نظری توضیح داده شد، برای امنیت انسانی می توان هفت حوزه اصلی امنیت اقتصادی، امنیت بهداشتی، امنیت زیست محیطی، امنیت سیاسی، امنیت اجتماعی، امنیت شخصی و امنیت غذایی را برشمرد. دولت ایران در بعد امنیت اقتصادی، بازه زمانی مذکور ضمن بهره گیری از مؤلفه های اقتصاد مقاومتی برای افزایش استقلال اقتصادی ایران درصدد برآمد تا از طریق دیپلماسی کارآمد، بسترهای لازم برای تأمین و ارتقای امنیت اقتصادی را هموار سازد. نتایج این رویکرد در پایان ۱۳۹۶، رشد اقتصادی سالانه ۷ درصد، کاهش نرخ تورم از ۴۰ درصد به کمتر از ۱۰ درصد، رشد صادرات نفت به سطح پیش از تحریم و جذب ۱۲ میلیارد دلار سرمایه گذاری خارجی بود (Samiei Esfahani, 2021). اما از سال ۱۳۹۶ شرایط اقتصادی با تغییرات قابل توجهی همراه شد؛ به گونه ای که وجود ناکارآمدی های متعدد در بین مدیران دولت، به همراه خروج ترامپ از توافق هسته ای و بازگشت تحریم ها، تأثیرات نامطلوب فراوانی بر شرایط اقتصادی مردم بر جای گذاشت که یکی از مهم ترین آن ها رسیدن نرخ رشد اقتصادی کشور به ۶.۱ در سال ۱۳۹۸ بود (Sadeghi, 2021).

امنیت بهداشتی

در حوزه امنیت بهداشتی، مهم ترین طرح دولت، طرح تحول سلامت بود. این طرح به دنبال اجرای فاز دوم هدفمندی و با هدف کاهش هزینه های سلامت در بخش دولتی به منظور بهبود ارائه خدمت و افزایش رضایت مردم در حوزه خدمات سلامت به اجرا درآمد. کاهش میزان پرداختی بیماران بستری در بیمارستان های دولتی، برنامه ترویج زایمان طبیعی، ارتقای کیفیت هتلینگ در بیمارستان های دولتی، حمایت از ماندگاری پزشکان در مناطق محروم، حضور پزشکان متخصص مقیم در بیمارستان های دولتی و ... از اهداف اختصاصی طرح تحول سلامت بود (Noudijeh, 2021)؛ همچنین در برنامه ای که دولت در سال ۱۳۹۶ ارائه کرد، برخی تهدیدهای امنیت انسانی در حوزه امنیت بهداشتی، از قبیل افزایش بیماری های قلبی و عروقی، بیماری های واگیردار و مشکلاتی نظیر کم تحرکی، اختلال های روانی و ... نام برده شد (Noudijeh, 2021). با این وجود، همه گیری بیماری کرونا مهم ترین چالش امنیت بهداشتی ایران در این دوره بود. شیوع ویروس کرونا در ایران در ۳۰ بهمن ۱۳۹۸ به طور رسمی از سوی دولت اعلام شد و رئیس جمهور روحانی در اسفند ۱۳۹۸ ستاد ملی مقابله با بیماری کرونا را به ریاست سعید نمکی، وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تشکیل داد. دولت در سال ۱۳۹۲ توجه به محیط زیست را به عنوان یکی از خط مشی ها و اصول کلی برنامه خود اعلام کرد (Noudijeh, 2021).

مهم ترین دستاوردهای دولت در این حوزه را می توان تصویب فصل مالیات های سبز در لایحه ارزش افزوده، همکاری در تدوین سیاست های کلی نظام در حوزه محیط زیست برای سیاست های کلی نظام در بخش محیط زیست، احیاء و فعال کردن شورای عالی حفاظت محیط زیست، تهیه سند اقتصاد کم کربن و تصویب آن در هیئت وزیران برای نهادهای ساز اقتصاد سبز، تثبیت جایگاه محیط زیست در نظام برنامه ریزی، سیاست گذاری و تعیین اهداف میان مدت و بلندمدت کشور، تدوین و تصویب لایحه هوای پاک و تقدیم آن به مجلس، تدوین و

تصویب لایحه خاک و تقدیم آن به مجلس، تدوین و تصویب لایحه ارزیابی محیط‌زیستی و تقدیم آن به مجلس و تدوین و تصویب لایحه حفاظت از تالاب‌ها و تقدیم آن به مجلس برشمرد. از سال ۱۳۹۶ نیز پیگیری برای تصویب لوایح محیط‌زیستی در مجلس، اصلاح روند تصمیم‌گیری در کمیته ماده دوم آیین‌نامه ارزیابی اثرات محیط‌زیستی، ارائه حکمرانی و بهره‌وری در مصرف منابع آب و پیشبرد اقتصاد سبز در ارتباط با محیط زیست را در دستور کار قرار داد. در عرصه مقابله با آلودگی هوا نیز اقداماتی همچون حذف توزیع بنزین پتروشیمی و جایگزینی آن با بنزین و گازوئیل استاندارد یورو ۴، جایگزینی ۴۰۰۰ دستگاه تاکسی فرسوده، کاهش مصرف مازوت در نیروگاه‌های کشور و جایگزینی با گاز طبیعی، تصویب موافقت‌نامه پاریس برای کاهش گازهای گلخانه‌ای و ارائه آن به مجلس، تهیه و تصویب برنامه و آیین‌نامه اجرایی مقابله با گرد و غبار در دولت و اجرای برنامه شناسایی کانون‌های داخلی گرد و غبار در ۱۲ استان کشور انجام شد (Noudijeh, 2021).

در حوزه امنیت سیاسی

در حوزه امنیت سیاسی نیز دولت اهدافی چون افزایش مشارکت مردم و تضمین مردم‌سالاری، همزیستی مسالمت‌آمیز همه ادیان و مذاهب و اقوام در گستره سرزمینی ایران اسلامی؛ ایجاد آرامش برای فعالان عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، تبدیل قانون‌گرایی به ارزش اجتماعی و منش عمومی، تضمین حقوق و آزادی‌های عمومی مصرح در قانون اساسی و نهادینه‌سازی حقوق شهروندی را در این زمینه در دستور کار قرار داد (Noudijeh, 2021). تدوین منشور حقوق شهروندی و افزایش اجرایی شدن بخش‌هایی از حقوق ملت در قانون اساسی، نظیر توسعه آزادی‌های سیاسی و مدنی، افزایش دسترسی آزادانه به اطلاعات، مقابله با فیلترینگ سلیقه‌ای فضای مجازی، احترام به حقوق اقلیت‌های مذهبی، احترام به تنوع قومی جامعه ایران و رعایت حقوق اقوام، مقابله با مداخله در زندگی مردم، حمایت از حقوق زنان، به‌کارگیری زنان در مناصب دولتی نظیر عضویت در کابینه و ... بخشی از دستاوردهای دولت در این حوزه است (Noudijeh, 2021). در بعد امنیت اجتماعی امنیت انسانی، به‌طور کلی پایگاه اجتماعی - اقتصادی دولت به ریاست جمهوری حسن روحانی بیش از طبقات فرودست در بین طبقات متوسط به بالا بود (Noudijeh, 2021). با این وجود، وی سعی کرد جامعه ایران را به‌مثابه جامعه‌ای متنوع که در آن اقوام و گروه‌های مذهبی متفاوت با زبان و فرهنگ متکثر قرن‌ها در کنار هم زیست مسالمت‌آمیز داشته‌اند، به رسمیت بشناسد. دولت قائل به امکان تأمین و همبستگی، وحدت، تمامیت ارضی و رشد یکپارچه در این تکثر بود. لذا با تأکید بر حفظ و تقویت عناصر وحدت‌بخشی نظیر اسلام، خط و زبان فارسی، سرمایه‌های فرهنگی و پیشینه تاریخی همه ایرانیان را منشأ وحدت ملی در عین کثرت فرهنگی ایرانیان دانست و کوشید تا حافظ انسجام اجتماعی و ملی باشد (Samiei Esfahani, 2021). دولت برخی اقدامات را در این حوزه انجام داد که اجرایی شدن طرح نظام چندین‌لایه تأمین اجتماعی، افزایش حقوق بازنشستگان، اجرای طرح تحول سلامت و اجرای بیمه سلامت فراگیر از آن جمله بود (Noudijeh, 2021). اما وجود ناکارآمدی و سیاست‌های ضعیف اقتصادی در این دوره با تأثیرات مستقیم بر امنیت اجتماعی همراه بود. توزیع درآمد در جامعه که برای سنجش آن از شاخص ضریب جینی استفاده می‌شود، گویای این وضعیت است. توزیع درآمد در این دوره با کاهش ضریب اصابت هدفمندی یارانه‌ها و افزایش هزینه‌های خانوار تا سال ۱۳۹۷ به ۰.۴۰۹۳ و در ۱۳۹۸ نیز به ۰.۳۹۹۲ رسید که حکایت از شکاف طبقاتی نسبتاً بالا داشت. مصداق تأثیر مسائل اقتصادی در امنیت اجتماعی، وقایع آبان ۱۳۹۸ بود. نوع مواجهه رئیس‌جمهور با تبعات سیاسی، امنیتی و ضرر مالی و جانی که رخ داد، قابل تأمل بود (Shabafrouz, 2023).

امنیت شخصی

در رابطه با بعد امنیت شخصی امنیت انسانی، در برنامه‌ای که در ابتدای این دوره از سوی دولت ارائه شد، به آسیب‌های اجتماعی که متوجه افراد است اشاره شد (Noudijeh, 2021). از جمله متغیرهای مؤثر بر این بعد امنیت انسانی، خشونت علیه افراد است. هرچند آمار مشخصی از میزان واقعی خشونت علیه افراد در ایران در دسترس نیست، اما مؤسسه نظرسنجی بین‌المللی گالوپ در گزارش سال ۲۰۱۷ خود

در مورد احساسات جهانی، ایران را بین ۱۴۲ کشور مورد بررسی به عنوان عصبانی ترین کشور دنیا معرفی کرد که ۵۰ درصد جمعیت آن عصبانی هستند. در گزارش سال ۲۰۱۹ مؤسسه گالوپ نیز ایران بعد از ارمنستان و عراق سومین ملت عصبانی در جهان قرار گرفته اند. علاوه بر این، شیوع ویروس کرونا بعد از سال ۱۳۹۸ و در پی آن قرنطینه افراد در شرایط عدم وجود امکانات مناسب، از موضوعات تأثیرگذار بر امنیت شخصی بود. در نهایت، در مورد امنیت غذایی نیز ضریب امنیت غذایی در کشور با کاهش چشمگیر مواجه بود. طبق نتایج پژوهش مرکز آمار ایران با موضوع «برآورد مقدار مصرف کالاهای اساسی در کشور ۱۳۹۰-۱۴۰۰»، در دوره دولت روحانی، سرانه مصرف کالاهای اساسی همچون گوشت، طیور، شیر، محصولات لبنی، روغن، قند و شکر، برنج و ... با کاهش روبه رو بود (Ghasouri & Ghasemi Ghoncheh Nazi, 2020). تعطیلی طرح راهبردی توسعه کشاورزی در ایران، کاهش تولید محصولات اساسی مانند گندم و کاهش علمی سازی کشاورزی از دلایل اصلی کاهش امنیت غذایی کشور در این دوره بود.

۲-۲-۲- وضعیت امنیت ایران در دولت آقای رئیسی

وضعیت ایران در سال ۱۴۰۰ متفاوت از دهه هشتاد و دهه نود بود. این شرایط جدید بر تعیین اقتضائات امنیتی داخل کشور در چهار سال پیش روی دولت رئیسی اثرگذار بود. کاهش جدی میزان پایین مشارکت و نیز آرای باطله در دولت رئیسی هشدار جدی را به حاکمیت داده است. چرا؟! چون امنیت روانی تک تک افراد و به موازاتش امنیت روانی کل جامعه و ملت تحت الشعاع قرار گرفته بود. دیگر کسی در کشور احساس امنیت نمی کند؛ نه اینکه جنگی در کار باشد، نه. اما شرایط هم برای تأمین حس ثبات و امنیت روانی مردم فراهم نیست. بنابراین، جمهوری اسلامی ایران هم با دقت بیشتری سعی می کند وضعیت را به گونه ای مدیریت کند که شاهد تشدید قهر مردم با حاکمیت نباشد. مضاف بر اینکه مسائل اقتصادی و چالش های معیشتی در کنار تداوم شیوع کرونا یک بحران فراگیر را برای کشور ایجاد کرده است که یقیناً در آینده ای نزدیک امنیت کل کشور را درگیر می کند.

یکی از مهم ترین گزاره هایی که پیرامون دولت سید ابراهیم رئیسی مطرح است به امنیت بازمی گردد، چه در سطح داخلی و چه در سطح منطقه ای؛ مقوله ای که بی شک بر دیگر ابعاد کشور و منطقه آثار مثبت و منفی خود را خواهد داشت. همان گونه که اشاره کردید، اساساً مسئله «امنیت» بر بسیاری از مسائل کشور، منطقه و جهان اثرگذار است. اهمیت پارامتر امنیت به قدری غیرقابل انکار است که اساساً اگر امنیتی وجود نداشته باشد، نه دولت رئیسی و نه هیچ دولت دیگری در ایران و چه هر کشوری نمی تواند به فکر رشد، توسعه، پیشرفت و ترقی خود باشد. چراکه در صورت عدم وجود امنیت، ثباتی وجود نخواهد داشت. پس سنگ بنای هرگونه رشد و پیشرفت در هر کشوری به امنیت بازمی گردد. شما با نگاهی به کشور افغانستان، وضعیت امنیتی این کشور به گونه ای است که هیچ تحلیلگری نمی تواند در مورد آینده اقتصادی، سیاسی و دیپلماتیک این کشور آینده روشنی متصور باشد. چراکه چیزی به نام امنیت در افغانستان وجود ندارد و مادامی که این مسئله حل و فصل شود، دیگر مسائل در هاله ای از ابهام قرار دارند. اما در یک سطح کلان، قطعاً مسئله امنیت همان گونه که بر همه ابعاد کشور و منطقه اثرگذار است، از پارامترهای متعددی هم تأثیر می گیرد.

پیرو این نکته، اگر بخواهیم به صورت دقیق بر این پارامترها تمرکز کنیم، باید محوریت را به دیپلماسی و ارتباطش با امنیت بگذاریم. و باید دید سیاست خارجی ایران تا چه اندازه توانسته روی امنیت منطقه در دولت رئیسی اثرگذار باشد؟

اگر نگوییم مهم ترین پارامتر اثرگذار بر امنیت به نگاه سیاسی و سیاست خارجی هر دولتی بازمی گردد، قطعاً یکی از مهم ترین پارامترها آینده امنیت دیپلماسی است. لذا باید دید که نگاه سیاست خارجی دولت رئیسی نسبت به پرونده های مفتوح حوزه دیپلماسی ایرانی چیست و چه برنامه و راهکاری برای حل آن ها دارد؟ در این صورت می توان قضاوت بهتری پیرامون آینده امنیت منطقه در چهار سال پیش روی زمامداری سید ابراهیم رئیسی داشت.

با این وصف، اگر در کنار مواضع و شعارهای انتخاباتی رئیسی، اولین گفت‌وگوی رئیسی با رسانه‌های داخلی و خارجی را هم ملاک تحلیل قرار دهیم، چه برداشتی می‌توان از برنامه سیاست خارجی دولت سیزدهم پیرامون پرونده‌های متعدد دیپلماتیک ایران، از مناسبات منطقه‌ای تا برجام و دیگر مسائل، داشت؟

نکته مهمی که در پاسخ به این سؤال قابل ذکر است، این است که سید ابراهیم رئیسی، هم در شعارها و مناظرات و هم در اولین نشست خبری خود با رسانه‌ها، از آمال و آرزوهای خود در حوزه سیاست خارجی سخن گفت، همان‌گونه که حسن روحانی هم پیرامون برجام و مذاکره و اخیراً نشست وین از مکنونات قلبی خود سخن می‌گوید. چراکه سیاست خارجی جمهوری اسلامی از اساس دست دولت‌ها نیست، بلکه راهبردهای دیپلماتیک ایران توسط حاکمیت تعیین می‌شود. لذا باید گفت که تغییرات دیپلماتیک دولت رئیسی نسبت به دولت روحانی در حوزه دیپلماسی تنها در سطح تاکتیکی است.

نتیجه‌گیری

مفهوم حکمرانی خوب با شاخص‌ها، دلالت‌ها و پیامدهای زیاد در دو دهه پایانی قرن بیستم وارد قاموس علوم اجتماعی گردید و با پذیرش گسترده مواجه شد. این مفهوم توجه محافل علمی بین‌المللی جهان را به خود معطوف نموده است. محققان حکمرانی خوب را با رویکردهای لیبرالیستی و سوسیالیستی، ابعاد سیاسی، اقتصادی و انسانی و اهداف توسعه اقتصادی، توسعه سیاسی و توسعه پایدار انسانی گوناگون تعریف نموده‌اند. در عصر حاضر، با گسترش وظایف و کارکرد حکومت‌ها، انتظارات و خواسته‌های شهروندان از حکومت‌ها افزایش یافته است. دولت به منزله ابزاری حاصل عمل ارادی انسان برای تأمین نظم و امنیت در جهان تدوین شده است و این دولت است که برای انسان وجود دارد، نه انسان برای دولت؛ لذا چنان‌که اشکال دولت‌های کنونی نتوانند نیازهای انسان امروز را برآورده سازند، پس تغییر در آن‌ها در سطوح خرد و کلان اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. بهره‌مندی از امنیت یکی از مهم‌ترین و بارزترین مصادیق حقوق بنیادین بشر و پیش‌شرط تحقق و بهره‌مندی از هر حق دیگری است. با پیوند حکمرانی مطلوب و توسعه انسانی پایدار، بر اصولی چون مشارکت، چوبی، پاسخ‌گویی و ارتقای حقوق بشر تأکید می‌گردد. رویکرد حکمرانی خوب، به‌مثابه یک رویکرد ارزش‌بنیان با عطف توجه به مفاهیمی نظیر پاسخ‌گویی، شفافیت، برابری و عدالت اجتماعی، برای سامان دادن به امور اجتماعی و تسریع توسعه کارآمد می‌باشد. عدم امنیت مردمانی که با آسیب‌پذیری‌های ساختاری مواجه‌اند، در طی دوره‌های طولانی گسترش می‌یابد و به گسستگی جنسیتی، قومی، نژادی، شغلی و منزلت اجتماعی که به‌راحتی حل نمی‌شوند، منجر می‌شود. حکمرانی با مشارکت مستقیم شهروندان بهبود می‌یابد، چنان‌که دولت‌ها در این ارتباط تنگاتنگ می‌توانند اطلاعات دقیقی درباره آسیب‌پذیری‌های مردم به دست آورند و اثرات مداخلات خود را بررسی نمایند. پس ضرورت دارد دستور کار امنیت انسانی سرلوحه عملکرد دولت‌ها قرار گیرد و استفاده از قانون در بستر حکمرانی مطلوب به‌عنوان ابزاری برای پیشبرد این دستور کار کارسازی شود.

بحث از امنیت انسانی هفت مقوله اصلی، امنیت اقتصادی، امنیت غذایی، امنیت بهداشتی، امنیت زیست‌محیطی، امنیت اجتماعی، امنیت سیاسی و امنیت فردی را دربر می‌گیرد. به نظر می‌رسد که تحقق امنیت انسانی به‌مثابه رویکردی همه‌گیر و مردم‌محور تحت تأثیر نقش دولت در تأمین حکمرانی خوب قرار می‌گیرد. در واقع، این موضوع در شرایطی که حکمرانی خوب در چارچوب شاخص‌هایی نظیر ثبات سیاسی و کارایی دولت‌ها بسترهای لازم را برای بهبود شرایط امنیت انسانی فراهم می‌کند، بیشتر به چشم می‌خورد. چه اینکه در الگوی حکمرانی خوب، دولت سعی در تسهیل فضایی مفید در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، بخش خصوصی، شغل، درآمد، محیط زیست، به همراه تعاملات سیاسی و اجتماعی دارد که در نتیجه نقش بسزایی در تحقق امنیت انسانی دارد. در این راستا، تأکید اصلی دولت آقای روحانی بر دو شاخص ثبات سیاسی و کارایی و

اثر بخشی دولت و تأثیر سنجی آن ها بر ابعاد مختلف امنیت انسانی در ایران بود. بدین ترتیب می توان گفت که دولت در این دوره در زمینه شاخص های فوق، سیاست ها و رویکردهای خاصی را دنبال نموده است که رابطه آن با امنیت انسانی قابل سنجش و ارزیابی است. هدف اصلی حکمرانی خوب در دولت آقای رئیسی دستیابی به توسعه انسانی پایدار است که در بطن آن بر کاهش فقر، اشتغال زایی، تأمین معاش، رفاه پایدار تأکید می شود. در این رویکرد به جای تأکید مکانیکی بر خصوصی سازی یا تسری سلطه سازوکارهای بازار، بر ضرورت پرداختن به حقوق متقابل دولت - شهروند، پاسخ گویی دولت ها، افزایش شفافیت، افزایش سطح مشارکت واقعی و توسعه نهادهای مدنی تأکید می شود.

در سال اول فعالیت دولت سیزدهم، یعنی سال ۱۴۰۰، رتبه ایران در کل شاخص های حکمرانی خوب ۹۹ بود و تلاش های دولت سیزدهم باعث شد این رتبه با ۴ درجه بهبود به رتبه ۹۵ در سال ۱۴۰۲ برسد. بر اساس داده های بانک جهانی، ایران در سال های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۳ در تمام شاخص های حکمرانی خوب شاهد رشد و بهبود وضعیت بوده است. اگرچه رشد صورت گرفته اندک است، ولی حکایت از آن دارد که مسیر انتخاب شده توانسته است به نتایج مثبتی دست یابد. در مطالعات صورت گرفته توسط سازمان ملل متحد همچنین نشان داده می شود که ایران در شاخص شهرت و نفوذ جهانی توانسته است رشد خوبی را تجربه کند، به گونه ای که در سال ۲۰۲۱ رتبه ایران ۷۹ بود و در سال ۲۰۲۳ به ۷۳ می رسد. در همین شاخص شاهد اندازه گیری شاخص های فرعی هستیم که عبارت اند از شاخص تجارت جهانی که در سال ۲۰۲۱ رتبه ایران ۱۰۴ است و در سال ۲۰۲۳ می رسد. در سال ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۳ در شاخص دیپلماسی بین المللی رتبه ایران ۲۵ است. در شاخص برند ملی در سال ۲۰۲۱ رتبه ایران ۶۴ است که در سال ۲۰۲۳ به ۴۵ می رسد. همچنین در این سال ها قدرت پاسپورت ایران در رتبه ۱۰۰ باقی مانده است. در شاخص بازارهای جذاب در این سال ها رتبه ایران ثابت ۱۰۳ است، در حالی که رتبه ایران در شاخص نهادهای قوی تقویت می شود و از رتبه ۹۷ در سال ۲۰۲۱ به رتبه ۹۲ در سال ۲۰۲۳ می رسد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده ها

داده ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Asadi, M. (1992). Political-Administrative Centralization and Stages of Economic Growth. *Economic Research*, 31(46), 55-75.
- Charlick, R. (1992). *The Concept of Governance and Its Implications for A.I.D. Development Assistance*.
- Conyers, D. (1986). Future Direction in Development Studies: The Case of Decentralization. *World Development*, 593-603.
- Dahl, R. A. (1982). *Dilemmas of Pluralist Democracy: Autonomy vs. Control*. Yale University Press.
- Darabnia, S. (2022). Examining the Relationship Between Good Governance Indicators and Human Security. *Quarterly Journal of Social Development*, 17(2), 47-78.
- Foroughi Abri, A. A., & Sahami, F. (2014). Examining and Analyzing Factors Affecting Centralization in Contemporary Iranian History During the Constitutional Revolution and the Islamic Revolution. *Quarterly Journal of Zharfapazhouh*, 2(2-3).
- Ghaffari, M., & Rostampour, M. (2021). The Relationship Between Centralization and Good Governance in Iran's Ninth and Tenth Governments. *Political Research of the Islamic World*, 11(1).
- Ghasouri, S., & Ghasemi Ghoncheh Nazi, M. (2020). *Estimating the Consumption of Essential Goods in the Country: 2011-2021*.
- Landell-Mills, P., & Serageldin, I. (1991). *Governance and the External Factor* World Bank Annual Conference, Washington.
- Makvandi, F. (2018). Citizens' Perceptions of Political Stability and Political Turnover Indicators in Good Governance Based on Indigenous Components of Urban Service Organizations in Iran: A Case Study of Government Organizations in Khuzestan Province. *Quarterly Journal of Organizational Culture Management*, 16(4).
- Moradi, M. (2017). Study and Comparison of Government Financial Accountability in Four Presidential Periods After the Islamic Revolution Using Critical Discourse Analysis. *Management Journal*, 9(2).
- Mousazadeh, R. (2008). *Administrative Law 1 and 2*. Mizan.
- Nadeem, M. (2016). *Analyzing Good Governance and Decentralization in Developing Countries*.
- Noudijeh, H. A. (2021). Analysis of the Political-Economic Policies of Post-Revolutionary Iranian Governments Based on the Good Governance Model: A Case Study of Hassan Rouhani's Government. *Quarterly Journal of Political and International Research*, 12(49).
- Omidi, A. (2013). Security, Sustainable Development, and Strengthening the Rule-Based Functioning of Local Governments in Iran. *Quarterly Journal of Geographical Research*, 28(4), 113-136.
- Rahami, R. (2016). *Human Security and the State: Freedom from Fear, Freedom from Want in the Developmental Social State*. Mizan.
- Rahnejat, M. (2024). Evaluation of Good Governance Requirements in the Foreign Policy of Iran's Thirteenth Government. *Scientific Quarterly of Governance Knowledge*, 2(2).
- Rondelli, D. (1984). *Decentralization in Developing Countries*.
- Sadeghi, S. (2021). Examining Macroeconomic Indicators During Hassan Rouhani's Presidency. <https://www.eghtesadnews.com>
- Safarian, R. (2019). The Good Governance Model and Economic Development in Iran and Turkey, 2006-2017. *Quarterly Journal of Political and International Approaches*, 11(2).
- Samiei Esfahani, A. (2021). Explaining the Dimensions and Components of the Rouhani Government's Security Approach Based on Copenhagen School Theory. *Quarterly Journal of Strategic Political Research*, 10(39).
- Shabafrouz, N. (2023). Examining and Analyzing Intertwined Crises in Hassan Rouhani's Government and Their Consequences for Political Participation (2013-2021). *Strategic Political Research*, 11(45).
- Shiroudi, M. (2008). Centralization and Political Development in Contemporary Iranian History. *Quarterly Journal of Islamic Revolution Studies*, 4, 49-83.
- Taheri, S. (2019). What Are the Manifestations of Government Inefficiency from the Perspective of Economics? <https://www.tejaratefarda.com/>
- Vengroff, R., & Salem, B. H. (1992). Assessing the Impact of Decentralization on Governance: A Comparative Methodological Approach and Application to Tunisia. *Public Administration and Development*, 12, 473-492.
- Zahedi Vafa, M. H. (2019). Explanation and Ranking of Government Efficiency and Effectiveness Indicators in Islamic Economics. *Biannual Journal of Islamic Economics Studies*, 12(1).
- Zarei, M., & Araei, V. (2021). Analysis and Critique of the Good Governance Model: Explaining Islamic Governance Based on the Constitution of the Islamic Republic of Iran. *Quarterly Journal of Islamic Revolution Research*, 10(2).
- Zarrati, M. (2023). An Analysis of the Security and Economic Consequences of Iran's Membership in the Shanghai Cooperation Organization. *Quarterly Journal of Defense Economics and Sustainable Development*, 8(27).